

І.А. Полонка
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри професійних та спеціальних правових дисциплін
ПВНЗ «Буковинський університет»,
м. Чернівці, Україна

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РОЗУМІННЯ КАТЕГОРІЙ ПРАВОМІРНОЇ ТА НЕПРАВОМІРНОЇ ПОВЕДІНКИ: ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Стаття присвячена вивченню зарубіжного досвіду практичного розуміння категорій правомірної та неправомірної поведінки людини; аналізуються конкретні приклади можливого правозастосування у вибраних країнах. Наведено авторські пропозиції, які необхідно взяти до уваги Україні для вдосконалення інституту правової поведінки.

Ключові слова: правова поведінка, неправомірною поведінка, правомірною поведінка, правопорушення, злочин.

Основний текст. Законодавчого закріплення дефініції поняття правомірної та неправомірної поведінки ми не зустрічали в жодній із правових сімей. Спробуємо дослідити зміст цих категорій за допомогою аналізу практичних прикладів меж правомірності та неправомірності поведінки людини, що у підсумку посприяє формуванню загальної концепції розуміння вказаних понять у провідних країнах світу.

Розуміння правомірної та неправомірної поведінки, властиве країнам романо-германського типу, характерне і для вітчизняної науки. Однак існує ряд перспективних напрямів, які потрібно детальніше проаналізувати нашій державі та, можливо, перейняти у майбутньому.

Дещо по-іншому трактується правомірною та неправомірною поведінка в англо-американській правовій сім'ї. Основним регулятором визначення меж правомірності та неправомірності поведінки людини є судовий прецедент, зміст якого залежить від суб'єктивних настанов судді, а не норм права.

У цьому разі видається нелегкою справою визначення меж правомірної поведінки. Якщо в Англії прецедент є більш жорстким, тобто ні нижчі суди, ні сам суд, який виніс рішення, що лягло в основу прецеденту, не мають права відступати від його змісту, то у США судовий прецедент має значно м'якший характер. Верховний суд США часто відхиляється від цього принципу, а Верховні суди штатів не можуть приймати лише ті норми, що суперечать федеральним нормам, проте мають право їх доповнювати та вдосконалювати. Розбіжності в законодавстві між штатами (50 штатів зі своїм законодавством і безліччю прецедентів) роблять правову систему США заплутаною, важкодоступною та колізійною у визначенні варіантів правильної поведінки. Як наслідок, в Англії кількість прецедентів досягла 500 тис., а у США їх кількість обчислюється мільйонами. Межі «правомірності» дещо відрізняються не тільки порівняно з романо-германською правовою сім'єю, а й між країнами англо-американського типу.

Єдиною законодавчою нормою, інтерпретуючи зміст якої, ми можемо виділити правомірну і неправомірну поведінку, є норма Кримінального кодексу США, в якій вказано: «Жодна поведінка не є зазіханням, якщо вона не є злочином або порушенням згідно із цим кодексом або іншим статутом конкретного штату» [1, с. 63]. Зі сказаного важко виокремити межі правомірної або неправомірної поведінки, відтак це положення охоплює норми усіх штатів США, що можуть суперечити одна одній. Такий припис підтверджує факт можливості окремого штату самому регламентувати законні манери поведінки.

Тому у США рівень правомірності у різних штатах неоднаковий і не завжди відповідає традиційному розумінню цієї категорії з погляду права, моралі та релігії. До прикладу, у штаті Невада запроваджені свої критерії правомірного поведіння, зокрема: дозвіл укладати шлюб із 16 років без дозволу батьків; спрощена процедура розлучення; розповсюджений ігровий бізнес; право округів утримувати публічні будинки. На нашу думку, ці норми є прямим стимулятором у майбутньому до вчинення неправомірного діяння, більше того, вони пропагують антиморальну, розпусну та легковажну поведінку, руйнуючи всі сімейні цінності та стереотипи.

Що стосується нормативного визначення неправомірної поведінки, то в англо-американській правовій сім'ї існує позиція, відповідно до якої, зважаючи на неоціненну кількість неправомірних діянь, легальне закріплення їх є практично неможливим.

Нетрадиційною для нас є американська кримінальна система покарання за неправомірну поведінку. Для них притаманні гуманні спочатку, але надалі безжалісні способи правового впливу на правопорушника. У більшості штатів останнім часом практикується т. зв. «закон трьох ударів». Цей термін запозичений із бейсболу, де гравець, що відбиває, пропустивши три удари, вибуває з гри. Особа, котра вчинила не більше двох правопорушень, карається досить гуманно, але якщо людина не змінить свою подальшу поведінку, її чекає доволі жорстке покарання на тривалий термін. Не дивним виявляється той факт, що США – перша у світі країна за кількістю ув'язнених на душу населення. Чинна кримінальна система призвела до того, що у штаті Каліфорнія в'язниці переповнені вдвічі порівняно зі своєю «проектною потужністю».

Вносить складності в цю ситуацію те, що кримінальна відповідальність у США настає за діяння, які в більшості інших держав не є кримінально караними. Це, наприклад, перепродаж або навіть дарування ліків, куплених за рецептом, ухилення від виконання обов'язків присяжного, порушення судової заборони (наближатися до певної особи, спілкуватися з нею, телефонувати, відвідувати певні заклади тощо), будь-яка погроза, «рукоприкладство» (не обов'язково насильство, а навіть поплескування жінки по сідниці).

Сам факт засудження ставить клеймо на репутації правопорушника, його звільняють із роботи, а через недовіру до нього влаштуватися у майбутньому на пристойну роботу стає дуже складно.

Американське правосуддя прагне донести до своїх громадян те, що, порушуючи правила необхідної поведінки, особа опускається до соціальної прірви, а ті, хто мають високий соціальний статус, все більше бояться вчиняти неправомірні діяння, що підсилюється постійним стимулюванням держави.

Варто виділити і позитивний аспект позиції англо-американської правової сім'ї з цього питання. У США на належному рівні функціонує інститут правового стимулювання та заохочення правомірної поведінки. Основними методами впливу на особу є інформаційно-психологічні та інтелектуально-мотиваційні засоби права. Підтримуючи цю позицію, зазначимо, що попередження правопорушення – це ідеал панування права. Як показує історія, заохочення приносить набагато кращі наслідки порівняно із примусом. Задля об'єктивності вкажемо, що слід не переоцінювати їх і застосовувати пропорційно.

Далекосхідним країнам, на відміну від країн англо-американського типу, властиве нормативне закріплення можливих меж правомірної та неправомірної поведінки. Проте правова система цих держав вимагає від своїх громадян не зовнішньої законслухняної поведінки, а внутрішньої вірності у праві.

Оригінальною видається система виховання дітей у Японії. У малому віці їм властива традиційна вседозволеність, яка покладає у майбутньому надію на їх високу дисциплінованість. У Японії вихователі частіше застосовують заохочення, аніж покарання. Пріоритетним методом виховання дітей є навчання правильної поведінки та використання всіх можливих способів задля попередження неправомірної поведінки. Якщо ж дитина все таки вчинила неприйнятні дії, то її не сварять, не осміюють, не осуджують, а навпаки, підтримують і запевняють у тому, що кожна особистість здатна керувати своїми вчинками, однак для цього потрібно докласти зусиль.

Поряд із позитивними методами формування правомірної поведінки людини варто виділити незначні недоліки. Японці, не зраджуючи своєму менталітету, продовжують присвячувати своє життя роботі, їхня свідомість ніби запрограмована в цьому напрямі, що позитивно впливає на економічну ситуацію у державі, однак не на самих громадян. Підтвердженням цього є явище каросі (смерть від перепрацювання), яке і далі активно процвітає у Японії. Кожна мета повинна передбачати виправдані цілі. Можливо, все, що з боку видається настільки ідеальним і правильним, не завжди має виключно позитивний результат. Інакше б працівники не помирили на робочому місці від інфаркту або інсульту на тлі переживань від постійного перепрацювання та втоми, не говорячи про самогубства через стрес на роботі.

Неправомірна поведінка загалом розуміється як така, що не відповідає правовим, релігійним та обрядовим настановам і підтримується силою державного примусу.

На відміну від англо-американської сім'ї, до осіб, котрі відбувають або відбули покарання, ставляться доволі лояльно. У пенітенціарних установах на громадських засадах працюють асоціації тюремних священиків і добровільних відвідувачів, після звільнення з особами, що вчинили правопорушення, працюють відповідні асоціації реабілітаційної допомоги, жіночі асоціації сприяння реабілітації, асоціації підприємців, об'єднання, які допомагають у працевлаштуванні особам, котрі відбули покарання.

Варто виділити їхню систему покарання, яка здійснюється відповідно до принципу адекватної відплати. Останній полягає в тому, що покарання може призначатися тільки у разі здійснення діяння, прямо передбаченого законом, а розмір покарання має відповідати тяжкості злочину. Ця концепція покарання-кари

дещо обмежує свавілля суду. Хоча практика зведення покарання виключно до кари призводить до надто жорстокого покарання та ігнорує безпосередні причини злочинності.

Правова система релігійної правової сім'ї характеризується доволі специфічним розумінням досліджуваних категорій. Оминаючи категорію «права», нормативні джерела вказують саме на обов'язки людини, які зобов'язують мусульманина здійснювати певні пристойні, з погляду ісламу, дії (йдеться про правомірну поведінку) й утримуватися від непристойних.

До прикладу, на нормативному рівні встановлені такі юридичні норми: мусульманці заборонено виходити заміж за не мусульманина; присутні на весіллі свідки повинні бути мусульманами; вийшовши заміж, жінка переходить під владу чоловіка, повинна уникати зустрічей з іншими чоловіками, не показуватися в громадських місцях; чоловікові дозволяється застосовувати до дружини покарання; розлучення вважається здебільшого односторонньою дією, яка виходить від чоловіка. Більшість цих норм стосуються обмеження прав жінок, що свідчить про середньовічний рівень розвитку питання гендерної рівності. Жінки вже не одне століття є суб'єктами науково-технічного прогресу, активно беруть участь в управлінні державними та суспільними справами і цим самим утвердили себе як рівноцінний партнер у всіх відносинах для чоловіка.

Межі правомірності мусульманського права охоплюють не тільки поведінку мусульманина в усіх сферах суспільного й особистого життя, а і його думки й почуття, що видається у реальному житті практично неможливим і несправедливим із погляду права. Одна з найважливіших цінностей, якої потребує людина, – це свобода, свобода думки, слова, не говорячи вже про почуття. Обмежувати у цьому особу – це вже є злочин із боку держави.

Позитивним фактором формування правомірної поведінки у мусульманських країнах є осудливе та несхвальне ставлення до вживання алкогольних напоїв. Згідно з нормами шаріату основною цінністю є віра в Аллаха, а вживання спиртного провокує руйнування розуму та інтелекту особи, що негативно впливає на віру людини.

Чільне місце відповідно до морально-релігійної природи мусульманських норм займають санкції за порушення обов'язків, які мають дещо суперечливий характер. Згідно із Загальною ісламською декларацією прав людини право на життя має сакральну природу. Суперечить цьому твердженню використання за вчинення окремих злочинів смертної кари до злочинця, що відповідно до норм Корану має законний і правовиховний характер. Шляхом застосування до правопорушника смертної кари, на їх думку, можна навести страх перед іншими можливими злочинцями та повністю унеможливити вчинення повторного злочину (шляхом страти).

Покарання у вигляді смертної кари застосовується не тільки за найтяжчі злочини, а й за злочинні діяння, які у країнах романо-германського типу взагалі не є неправомірними, як-от: подружня зрада жінки, віровідступництво, чаклунство тощо. Однак, з іншого боку, позитивно оцінюємо категоричну заборону самогубства, а також штучного переривання вагітності, оскільки людська душа належить Аллаху і ніхто не має права завдати їй шкоди, убити.

Значною рушійною силою вчинення неправомірного діяння є безправ'я жінки, яке сприяє скоєнню таких злочинів, як: побої та знущання чоловіка з дружини; доведення жінок до самогубства; фактичні шлюбні стосунки з особою, котра не досягла шлюбного віку; викрадення жінки для одруження; примушення жінки до одруження; багатоженство; купівля і продаж жінок; перешкоджання здобуттю жінкою освіти; перешкоджання рівноправ'ю жінок у питаннях цивільного і сімейного права, зокрема права на виховання дітей.

Основними причинами недосконалості інституту неправомірної поведінки є загальноприйняті та незмінні норми шаріату; відсутність демократії в житті суспільства; неналежна правова база, яка б відповідала загальноновизнаним нормам і стандартам у сфері прав людини.

Проаналізувавши практичні приклади реального застосування меж правомірності та неправомірності поведінки людини, слід визнати той факт, що ці інститути у різних правових системах мають не однакове соціальне і правове значення та різняться між собою своєчасністю вивчення відповідно до вимог, які диктує нам світ. Романо-германська сім'я у цьому контексті є еталоном розвитку, символом всього нового і сучасного, англо-американська система виділяється активними прогресивними перетвореннями у багатьох сферах, проте тільки на етапі розвитку перебуває проблема забезпечення однакового, чіткого і доступного законодавства. Далекосхідним країнам притаманний консерватизм і традиційність у правовій сфері, а вплив на формування правомірної та неправомірної поведінки людини є сильним і всеохоплюючим, що подекуди навіть перенасичує та зомбує свідомість громадян, котрі у житті втрачають

почуття свободи. Світосприйняття релігійної правової сім'ї будується на ізоляції людини від навколишнього світу та її зануренні у внутрішнє духовне життя. Це зумовлено її ментальними, моральними, канонічними поглядами і соціальними нормами, які є незмінними та не втрачають свого авторитету протягом багатьох століть, що вказує на безперспективне сьогодні вивчення категорій правомірної та неправомірної поведінки.

Наступним етапом дослідження порушеної у цій доповіді проблематики має стати з'ясування ситуації у цій сфері в Україні, порівняльний аналіз вищенаведених категорій і розкриття тенденцій взаємовпливу з позиції світових юридичних положень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Звід законів Сполучених Штатів Америки. Кримінальне законодавство зарубіжних країн (Англії, США, Франції, Німеччини, Японії) : збірник законодавчих матеріалів / під ред. І.Д. Козочкіна. Москва : Зерцало, 2001. 352 с.

И.А. Полонка. Зарубежный опыт понимания категорий правомерного и неправомерного поведения: прикладной аспект. – Статья.

Аннотация. Статья посвящена изучению зарубежного опыта практического понимания категорий правомерного и неправомерного поведения человека; анализируются конкретные примеры возможного правоприменения в выбранных странах. Приведены авторские предложения, которые необходимо принять во внимание Украине для совершенствования института правового поведения.

Ключевые слова: правовое поведение, неправомерное поведение, правомерное поведение, правонарушение, преступление.

I. Polonka. Foreign experience in understanding the categories of lawful and unlawful behavior: the applied aspect. – Article.

Summary. The article is devoted to the study of foreign experience of practical understanding of categories of lawful and unlawful human behavior. Specific examples of possible enforcement in selected countries are given. The author's suggestions are to be taken into account for the improvement of the Institute of Legal Behavior in Ukraine.

Key words: legal behavior; misconduct, lawful behavior, offense, crime.

УДК 346.73(477)(045)

І.П. Устинова

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного та адміністративного права
Національний авіаційний університет,
м. Київ, Україна*

О.О. Слюсар

*аспірант юридичного факультету
Національний авіаційний університет,
м. Київ, Україна*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТІВ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТИВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Анотація. У цьому науковому дослідженні здійснено аналіз важливих питань щодо функціонування інститутів спільного інвестування (далі – ІСІ) в Україні. Розглянуто як проблеми визначення ІСІ, так і актуальні питання щодо діяльності, а також запропоновано можливі шляхи їх вирішення. Автори в статті звертають увагу на недосконалість законодавчої бази в Україні, що є гальмуючим чинником розвитку цієї сфери діяльності.

Ключові слова: інститут спільного інвестування, функціонування, акціонери, інвестори.